

## Competența de comunicare și competența culturală

Preocupările pentru definirea conceptului de competență își au începuturile în anii '60 în studiile lui Naomi Chomsky, întemeietorul gramaticii generative, care folosind sintagma „competență lingvistică”, denumea o facultate înăscută a individului, ceva „deja – existent”. Dell Hymes, sociolingvist, preluând tezele lui Chomsky, impune conceptul de „competență de comunicare”, pe care îl definește drept capacitate de a produce și interpreta mesaje. În anii care au urmat, s-au vehiculat perechi conceptuale care opuneau, în general, cunoștințele din domeniul limbii sau despre limbă capacităților de comunicare în contexte specifice. (Cf. A.Pamfil,2003,p.62)

Comunicarea -dimensiune umană fundamental - a fost definită ca „schimb interacțional între cel puțin doi indivizi situați social, schimb care se realizează prin utilizare de semne verbale și nonverbale, fiecare individ putând fi, perând sau exclusiv, producator sau consumator al mesajului.” (A. Pamfil,2003,p.219).

**Competența de comunicare** „este ansamblul cunoștințelor (*savoirs*) și capacităților (*savoir – faire*) pe care subiectul le mobilizează în situația de comprehensiune sau de producere a limbajului” (A.Pamfil,2003, p. 219).

Alte definiții insistă asupra importanței mobilizării cunoștințelor și capacităților (resurse ale competenței de comunicare) pentru a înțelege și produce limbajul. În **reprezentarea grafică a competenței de comunicare** se regăsesc situațiile în care se manifestă competența de comunicare: comprehensiunea limbajului / textului oral / scris și producerea limbajului / textului oral / scris.(cf. A. Pamfil, 2003, p.10)

|              | Comprehensiune de text     | Producere de text         |
|--------------|----------------------------|---------------------------|
| <b>oral</b>  | A asculta (rol de auditor) | A vorbi (rol de locutor)  |
| <b>scris</b> | A citi (rol de lector)     | A scrie (rol de scriptor) |

Referitor la „resursele” competenței de comunicare există „fluctuații” în folosirea termenilor și a numărului de competențe, vorbindu-se de o singură competență sau de mai multe datorită varietății situațiilor de comunicare ( a se vedea în acest sens programele pentru gimnaziu și liceu).

Două clasificări rețin atenția:

1. Prima deosebește trei categorii de cunoștințe:

-„*cunoștințe declarative*” (a ști aceste date / informații despre .....)

-„*cunoștințe procedurale*” ( a ști cum să folosești datele / informațiile)

-„*cunoștințe contextuale*” (a ști unde, când, de ce să folosești ceea ce știi). (A. Pamfil,2003,p.12).

2.A doua clasificare distinge două categorii:

-„*a ști*” (*savoir*) – echivalentul cunoștințelor declarative

-„*a ști să faci*” (*savoir – faire*) – echivalentul cunoștințelor procedurale și contextuale.

Cele două categorii (*savoir, savoir- faire*) depășesc sfera cognitivului și conțin pe -”*a sti sa fii*” (*savoir être*) – categorie definită drept „ansamblu al variabilelor interne ale individului”: *atitudini, valori, sentimente, emoții, motivații, trăsături de personalitate, stiluri de conduită etc.* – și „*a ști să devii*” (*savoir – devenir*) – capacitate de a te pune în proiect, de a-l planifica, realiza, evalua și ajusta pe parcursul derulării lui și a-l evalua la final. (A. Pamfil, 2003, p. 22)

În opinia lui C. Simard (apud A. Pamfil, 2003, p.65-66) **competența de comunicare este reflectată în șase componente** ce au rolul de a nuanța diferitele aspecte pe care actul comunicării interumane le implică:

1. **componenta verbală** – integrează toate domeniile limbii – și conține, la rândul ei:
  - ❖ *dimensiune lingvistică* (care constă în cunoașterea și valorificarea în vorbire a elementelor de limbă: la nivel fonetic, lexical, semantic, morfologic, sintactic);
  - ❖ *dimensiune textuală* (care constă în cunoașterea și aplicarea regulilor și procedeelelor ce asigură organizarea generală a unui text: legătura între fraze, coerența între părți, structura textuală narativă, descriptivă, explicativă, argumentativă, dialogală etc.);
  - ❖ *dimensiune discursivă / situațională* (care constă în cunoașterea și aplicarea regulilor și procedeelelor ce determină folosirea limbii în context: cunoașterea parametrilor situației de comunicare, a funcțiilor limbajului, utilizarea registrelor limbii, a normelor de interacțiune verbală).
2. *componenta cognitivă* (care trimite către stăpânirea operațiilor intelectuale implicate în producerea și receptarea de mesaje: *memorarea, diferențierea, compararea, clasarea, inferența, anticiparea* etc.);
3. *componenta enciclopedică* (care se referă la cunoașterea aspectelor lingvistice, textuale și discursive ale unor domenii diferite: știință, artă, tehnică etc.);
4. *componenta ideologică* (care se referă la capacitatea individului de a se raporta / a se situa față de și de a reacționa la idei, valori, opinii susținute prin discurs);
5. *componenta literară* (care trimite la literatură și implică anumite cunoștințe și capacități de valorificare a creativității verbale);
6. *componenta socio-afectivă* (care cuprinde un sistem de concepții, de valori și de sentimente ce influențează comportamentul verbal al individului).

Dintr-o altă perspectivă, se poate opera, în cadrul componentei verbale, distincția între:

- ❖ *componenta verbală* – cu cele trei dimensiuni: *lingvistică, textuală și discursivă*;
- ❖ *componenta nonverbală* – care trimite către elemente specifice ale *situației de comunicare* (poziția emițătorului și a receptorului, distanța dintre ei etc.) și către elemente chinestezice (mimica, privire, atitudini corporale, expresia feței etc.);
- ❖ *componenta paraverbală* – care se referă la *însușiri ale vocii emițătorului* (intonație, timbru, debit, intensitate, pauze etc.).

### **Formarea și cizelarea competenței de comunicare presupune abordarea tuturor componentelor ei.**

Studiul limbii și literaturii române dezvoltă, prioritar, componenta verbală, cu cele trei dimensiuni:– lingvistică, textuală și discursivă – prin **abordarea, conținuturilor învățării într-o manieră integrată.**

Totodată, **studierea textului literar în gimnaziu conturează competența literară** ce va fi dezvoltată și **rafinată în perioada liceului**, prin studiul sistematic al literaturii. Un alt

aspect important care face obiectul discuțiilor și al clasificărilor se referă la rețeaua conceptuală a competenței culturale.

Sintagma **competență culturală** „indică prezența unei culturi active, manifestată în curiozitatea față de faptele culturale, în încercarea de a le cunoaște și de a le face parte a existenței individuale”.

Asemenea competenței de comunicare, **competența culturală** este prezentată ca o rețea conceptuală ce cuprinde cunoștințe, capacități și atitudini:

- ❖ cunoștințele referitoare la domenii artistice și științifice, diverse, la istoria acestor fenomene, a istoriei ideilor și a mentalităților;
- ❖ capacități de a recepta autentic și adecvat fapte de cultură din zone și epoci diferite;
- ❖ atitudini precum:- interesul pentru fenomenul cultural;
  - respectul față de valorile de patrimoniu;
  - distanțarea critică față de mesaje transmise prin intermediul creațiilor culturale etc.

**Conținuturile învățării** la *Limba și literatura română* sunt reprezentate de noțiuni și concepte (noțiuni gramaticale, de teoria literaturii, concepte literare, din domeniul istoriei literaturii, al esteticii etc.), informații de specialitate pe care profesorul le prelucrează pentru a fi transmise elevilor săi. Selectate pe baza unor criterii bine cunoscute, – logico-științific, psihologic, pedagogic etc.

– **conținuturile învățării** sunt cuprinse în programele și manualele școlare, după ce au suferit procesul de transformare din cunoștințe „savante” în cunoștințe „de predat”.

Pregătirea profesorului de limba și literatura română pentru activitatea didactică presupune cunoașterea prevederilor programei, a modului în care acestea sunt reflectate în manual, dar și decizia personală legată de cât anume poate transmite – raportat la capacitățile intelectuale ale elevilor săi – și, mai ales, ce strategie didactică va folosi pentru facilitarea asimilării noilor conținuturi.

**Organizarea conținuturilor** la limba și literatura română poate fi:

- **lineară**– „o înlanțuire succesivă și continuă a cunoștințelor”

- **reptată** a unor conținuturi complexe, fără a se reveni asupra lor cu o nouă activitate de „predare-învățare (ex.: noțiunile de epitet, comparație, personificare, alegorie etc.)

– sau **concentrică**, prin reluarea elementelor de conținut sub formă îmbogățită /ex.: însușirea noțiunilor gramaticale).

### **Competențele de comunicare și componentele lor**

Didactica definește competențele prin componentele lor.

Putem distinge mai multe variante de cadrare, prin componente a competențelor de comunicare. Propunem spre analiză două dintre ele evidențiind diferențele de orientare.

I Variantă: Varianta elaborată de Sophie Moirand este orientată spre circumscrierea **competenței de comunicare în domeniul limbilor străine**:

Autoarea studiului *Ensigner à communiquer en langue étrangère* definește următoarele patru componente ale competenței de comunicare:

1. **Componenta lingvistică** – cunoașterea și capacitatea de a utiliza modelele fonetice, lexicale, gramaticale și textuale ale sistemului limbii;

2. **Componenta discursivă** – capacitatea de a cunoaște și utiliza tipuri diferite de discurs, organizarea și funcționarea lor în funcție de parametrii situației de comunicare;
3. **Componenta referențială** – constă în cunoașterea domeniilor realității reflectate de limbaj;
4. **Componenta socio-culturală** – constă în cunoașterea regulilor sociale și a normelor de interacțiune între indivizi și instituții, cunoașterea istoriei culturale și a relațiilor dintre obiectele sociale.

II Variantă: Varianta elaborată de Claude Simard este orientată spre circumscrierea competenței de comunicare în limba maternă.

Autoarea studiului *Éléments de didactique du français langue première*, stabilește următoarele componente:

1. **Componenta verbală** – care integrează toate componentele limbii și conține la rândul ei: o *dimensiune lingvistică*, o *dimensiune textuală*, o *dimensiune discursivă*.
2. **Componenta cognitivă** – se referă la stăpânirea operațiilor intelectuale realizate în producerea și comprehensiunea limbajului (memorarea, diferențierea, compararea, clasarea, inferența, anticiparea etc.);
3. **Componenta enciclopedică** – se referă la cunoașterea aspectelor lingvistice, textuale și discursive proprii unor domenii diferite (istorie, știință, tehnică etc.);
4. **Componenta ideologică** – se referă la capacitatea de a te raporta și de a reacționa la idei, valori, opinii vehiculate prin discurs;
5. **Componenta literară** – trimite la literatură și presupune cunoștințe și capacități de exploatare a creativității verbale;
6. **Componenta socio-afectivă**, formată dintr-o rețea de concepții, de sentimente și valori ce influențează comportamentul verbal al individului.

#### Sarcini de lucru:

1. Identificați zona comună a celor două modele.
2. Identificați zonele specifice celor două modele.
3. Analizați valoarea acestora prin raportare la necesitățile de studiu a limbii a doua.

Pornind de la cele două reprezentări **didactica limbii române ca limbă a doua** se poate configura în jurul unui model al competenței de comunicare structurat de următoarele componente: **verbală, cognitivă, literară, socio-culturală, afectivă.**

| Limba ca problemă în sine |          |            | Limba și gândirea | Limba și arta    | Limba și societatea     | Limba și afectul |
|---------------------------|----------|------------|-------------------|------------------|-------------------------|------------------|
| Componenta verbală        |          |            | Compon. cognitivă | Compon. literară | Compon. Socio-culturală | Compon. afectivă |
| Lingvistică               | Textuală | Discursivă |                   |                  |                         |                  |

#### Sarcini de lucru:

1. Reflectează asupra tabelului.
2. Exprimați-ți părerea cu privire la modelul de competențe prevăzut de tabel și modelele discutate mai sus.

3. Compară și stabilește raporturile între modelul competenței de comunicare în limba a doua propus cu competențele specifice și subcompetențele din curriculum la disciplină.

### **Rețeaua conceptuală a competenței culturale.**

Culturalul este „un domeniu vast ce integrează literarul și intersectează cu domeniul comunicării”, ca în modelul de mai jos:

Competență culturală

Competența de comunicare

Competență literară

Sintagma **competență culturală** „indica prezența unei culturi active, manifestată în *curiozitatea față de faptele culturale, în încercarea de a le cunoaște și de a le face parte a existenței individuale*”.

Asemenea competenței de comunicare, **competența culturală** este prezentată ca o rețea conceptuală ce cuprinde cunoștințe, capacități și atitudini:

- **Cunoștințele referitoare la domenii artistice și științifice**, diverse, la istoria acestor fenomene, a istoriei ideilor și a mentalităților;
- **capacitate de a recepta autentic și adecvat fapte de cultură din zone și epoci diferite;** atitudini precum:
  - **interesul pentru fenomenul cultural;**
  - **respectul față de valorile de patrimoniu;**
  - **distanțarea critic** față de mesajele transmise prin intermediul creațiilor culturale etc.

Se face precizarea că termenii de cultură și cultural se referă la „creațiile culturii majore, adică la memoria valorilor consacrate de instituțiile artei și științei”.

Conținuturile învățării la *Limba și literatura română* sunt reprezentate de noțiuni și concepte (noțiuni gramaticale, de teoria literaturii, concept literare, din domeniul istoriei literaturii, al esteticii etc.), informații de specialitate pe care profesorul le prelucrează pentru a fi transmise elevilor săi. Selectate pe baza unor criterii bine cunoscute, – logico-științific, psihologic, pedagogic etc. – conținuturile învățării sunt cuprinse în programele și manualele școlare, după ce au suferit procesul de transformare din cunoștințe „savante” în cunoștințe „de predat”.

Pregătirea profesorului de *Limba și literatura română* pentru activitatea didactică presupune cunoașterea prevederilor programei, a modului în care acestea sunt reflectate în manual, dar și decizia personal legată de cât anume poate transmite – raportat la capacitățile intelectuale ale elevilor săi – și, mai ales, ce strategie didactică va folosi pentru facilitarea asimilării noilor conținuturi.

### **Studiul literaturii în liceu - premisă a dezvoltării competenței culturale**

Finalitățile studierii *Limbii și literaturii române* în liceu, reflectate în competențele generale și în setul de „valori și atitudini”, urmaresc **consolidarea competenței de comunicare** și **dezvoltarea competenței culturale**, ceea ce implica un demers de contextualizare istorică și culturală a fenomenului literar.

**Început în perioada gimnaziului, studiul aprofundat al textului literar devine acum un studiu sistematic al literaturii prin diversificarea speciilor prozei, poeziei și dramaturgiei, prin raportarea fenomenului literar românesc la cel universal.**

Eliminat din clasa a IX-a, devenit o componentă a învățământului obligatoriu, criteriul istoric al studierii literaturii revine. Nu este vorba de o istorie adevărată a literaturii românești, ci de exemple menite a sugera elevului o mișcare în timp, un cadru și o schimbare permanentă de receptare. Specii ale prozei, poeziei și dramaturgiei, epoci și ideologii literare, dezbateri și

sistematizări, practici discursive, aspecte normative și functionale ale limbii etc.. sunt conținuturi pe care programa de limba și literatură română le propune.

Ca și în perioada gimnaziului, **accentul se pune pe studiul textului**, de data aceasta integral, pe **valorile lui literare, lingvistice, etice, istorice** etc.

Modelul didactic al disciplinei este tot unul comunicativ-funcțional, textele literare fiind, și de data aceasta, „suporturi” pentru însușirea și aplicarea conceptelor operaționale, pentru exersarea comunicării orale și scrise.

Exemple: Pentru tema: *Uzul diversificat al limbii române*. Variante literare libere de la domeniul propune studierea textului *Chirita în provincie* de V. Alecsandri.

Tema: **Structuri discursive** (descriptive, narative) se studiază, în manualul, *Limba și comunicare*, (clasa a XI-a, Edit. Art, 2006) (p. 249) în relație cu două texte literare: romanele *Nunta în cer* de M. Eliade și *Enigma Otiliei* de G. Calinescu. Se impune să amintim precizările pe care le fac autorii de programe școlare (vezi Perspective nr.2 (11), 2005, pp. 81-84) legate de înlocuirea conceptului de gen (epic, liric, dramatic), utilizat în manualele de gimnaziu și considerat „destul de rigid”, cu „proza, poezie dramatică și arta spectacolului”- categorii „mai flexibile și mai cuprinzătoare, în cadrul cărora se pot face delimitări de gen”.

Programele fac unele sugestii metodologice care se referă la:

- orientarea studiului către elev, către nevoile lui reale;
- caracterul practic, aplicativ al predării-învățării;
- diversificarea metodelor și instrumentelor de evaluare (evaluarea de progres, de produs și de proces).

Indiferent de nivelul de studiu **se insistă pe necesitatea utilizării strategiilor de lectură pentru înțelegerea adecvată a textelor studiate: *lectura înțelegere, lectura critică, lectura creativă***.

De asemenea, programele în uz trimit la elelalte arte, propun o **abordare interdisciplinară**: literatură-cinematografie, literatură-pictură, literatura-muzică etc.

Putem spune că studiul literaturii în liceu realizează un fel de „schită de istorie a genurilor literare”, dar nu utilizând prelegerea, ci, ca **modalități prioritare**, sunt „*descoperirea, explicația, sugestia și „provocarea” elevilor prin întrebări care să-i conducă spre formularea opiniilor, argumentare și interpretare*. Se încurajează inițiativa, personalitatea gândirea originală, nu imitația sau comentariul gata făcut.